

## РІЗНОВИДИ ТА ЗАСОБИ ВИГОТОВЛЕННЯ ВІТРАЖА

**Михайло Бірюков,**

*викладач-методист (Луганський національний університет ім. Т.Шевченка)*

*Вітраж є одним із найцікавіших та водночас одним із найскладніших видів декоративно-прикладного та монументально-декоративного мистецтва. У статті описані різновиди та основні способи виготовлення вітража – від класичного до елементарно простого, який можна виконати з дітьми гуртка декоративно-прикладного мистецтва в школі й навіть у дитячому садку.*

**Ключові слова:** *різновиди вітража, способи виготовлення вітража.*

**Мета.** Вивчення історії виникнення вітража та бажання ознайомити з його історичними та сучасними різновидами, прийомами й техніками виготовлення, способами використання в сучасному живописному мистецтві, інтер'єрі й архітектурі.

**Вітраж** (франц. *vitrage*, від лат. *vitrum* – скло), орнаментальна або сюжетна декоративна композиція (у вікні, дверях, як самостійний твір), виконана зі скла, на склі або із застосуванням іншого матеріалу, що пропускає світло [1, с. 227].

Мистецтво вітража зародилося в глибині віків і одержало великий розвиток у середньовіччі в Західній Європі (вітраж згадується вже в VII ст. н.е.), згодом було напівзабуте, але тепер відроджується з новим змістом і в нових формах. Варто зазначити, що зразки цього виду мистецтва створювалися також майстрами в Стародавній Русі.

Вітражі, що використовувалися на зорі свого виникнення й у пізніші часи головним чином у культових спорудах, поступово стали звичними у житлових і громадських будівлях. Їх тематика присвячувалася героїчним, алегоричним, пейзажним та іншим сюжетам, що відображали свій час і виконували певне соціальне замовлення. Багато сюжетів пов'язано з фольклором, зі створенням проникливо-піднесених образів героїв епосу, виконанням національних орнаментів тощо. Ця тематика й сьогодні не втратила історично-художнього значення.

Різна роль вітража в інтер'єрі дозволяє відносити його як до декоративно-прикладного, так і до монументально-декоративного мистецтва, своєрідного поліхромно насиченого "скляного живопису". У першому випадку прикладами можуть слугувати ліхтарі, люстри, невеликі віконні вставки тощо. У другому – це не тільки оздоблення, а передусім визначальні та конститутивні елементи композиції інтер'єру, зазвичай великого розміру. А композиція, як сказав відомий російський художник Є.Кібрик, – це закономірно упорядкований організм, усі частини якого перебувають у нерозривному зв'язку і взаємовідношенні [2].

У сучасній архітектурі вітраж отримує нове життя й дедалі частіше зустрічається в різних типах будівель – театрах, готелях, школах, офісах, ресторанах, кафе, виставкових павільйонах тощо. Варто зазначити, що сучасний вітраж розрахований передусім на електричне освітлення, що значно розширило можливості його використання в архітектурі – не тільки у вікнах, а й в інтер'єрних перегородках, ширмах тощо.

Зупинимося на **різновидах вітража**. Вітражі найчастіше створюються:

з різнокольорового скла з вирізуванням окремих деталей і кріпленням їх під час монтажу свинцевою стрічкою (такі вітражі можна спостерігати в оздобленні соборів у Шартрі та Бурже у Франції, Міланського собору в Італії, багатьох храмів Швейцарії, Англії та інших країн Європи, а також Ісакіївського собору в Санкт-Петербурзі);

з безбарвного скла з вирізуванням окремих деталей, розписом їх керамічними фарбами (ними зазвичай малюють обличчя, руки, окремі дрібні деталі) з наступним випалюванням і кріпленням під час монтажу свинцевою стрічкою;

з безбарвного суцільного листового скла з декоративною обробкою поверхні скляного полотна олійними фарбами, кольоровими лаками, піскострумінним апаратом та іншими прийомами;

з прозорих пластмас або скелець, що скріплюються не свинцем, а наклеюються на прозору основу – скляну чи пластмасову. Зверху такий набір притискається другим листом прозорого матеріалу, і виходить пакетний вітраж;

з товстого колотого або литого скла, частини якого скріплюються цементом. Ця техніка вперше була широко розроблена художниками Литви, укрупнила малюнок вітража, зробила його більш узагальненим та декоративним.

Вітражі з безбарвного суцільного листового скла виготовляють декількома *способами*:

1. Прозорими спиртовими лаками малюнок наносять за допомогою трафарету на пергамент або прозорий папір в один шар. Коли малюнок просохне, його затискають між двома скляними полотнами і вставляють на місце в металеве або дерев'яне обрамлення так, щоб малюнок було видно на просвіт.

2. Орнаментальний малюнок друкують у техніці літографії на пергаменті із застосуванням кольорових прозорих фарб. Готовий малюнок приклеюють до скла прозорим безбарвним лаком і після висушування покривають цим же прозорим лаком.

3. Наносячи орнаментальний малюнок на скло через трафарет олійними фарбами або кольоровими лаками, використовують жорсткий пензель або тампон. Олійну фарбу, розбавлену натуральною оліфою до потрібної густини, або кольоровий лак наносять тонким шаром на шматок скла, що служить палітрою. Потім, ударяючи тампоном або пензлем по шару фарби, перевіряють на іншому шматку скла ступінь заповнення колірним складом поверхні. За наявності розпливів або набряків зменшують кількість фарби на тампони або пензлі. Після перевірки якості забарвлення поверхні приступають до нанесення малюнка на скло через трафарет. Заповнивши малюнок одним кольором, трафарет знімають, а контури нанесеного зображення при необхідності вирівнюють загостреною паличкою, усуваючи рвані краї і затікання. Підсушивши зображення, накладають трафарет для нанесення малюнка іншим кольором і продовжують роботу з використанням раніше описаних прийомів.

4. Розпис по склу виконують прозорими кольоровими лаками через трафарет із застосуванням аерографічного фарборозпилювача. Для виконання багатоколірного малюнка використовують декілька трафаретів. Для однотипних розписів, що не мають помітних переходів від контрастних плям до легких розтушовувань, головку аерографа тримають на відстані 12–15 см від поверхні, причому цю відстань і кут нахилу зберігають протягом усього процесу нанесення малюнка. Для отримання м'яких і непомітних колірних переходів періодично міняють відстань головки аерографа від поверхні, а також кут її нахилу. Іноді аерограф віддаляють від поверхні майже на метр. При цьому колірні відтінки виходять дуже м'які – від насиченого тону до повного його зникнення. У процесі роботи можна змінювати описані прийоми, створюючи на поверхні окремі місця, більш чи менш насичені колірним складом. Саме це є головною перевагою аерографічного розпису і додає йому тієї об'ємності, якої важко досягти, працюючи пензлем або тампоном. Під час роботи аерографом на трафареті осідає товстий шар фарби, який спотворює контури трафа-

рету, і малюнок втрачає точність, тому трафарети час від часу необхідно обов'язково очищати і просушувати.

5. Малюнок на склі виконують піскострумінним апаратом, використовуючи прямі й зворотні трафарети, вирізані з тонкого листового металу або гуми. Для разового використання придатні трафарети з картону. Може застосовуватися кольорове підфарбовування малюнка олійними фарбами або кольоровими лаками. Треба зазначити, що піскострумінна обробка скла проводиться тільки в майстернях, обладнаних камерами з хорошою вентиляцією.

6. Виготовлення вітража з імітацією свинцевих жилок найбільш складне й полягає в наступному:

готують ескіз вітража в зменшеному масштабі;

за ескізом на картоні в натуральну величину промальовують усі деталі малюнка, у тому числі й жилки, відповідними кольоровими фарбами. Іноді, створюючи симетричне орнаментальне зображення, розписують половину картону, розділивши композицію вітража віссю симетрії;

під час розпису по трафарету картон розділяють по лінії жилки на окремі ділянки, зручні для виконання роботи; жилки на трафаретах служать перемичками.

Імітацію вітражів без трафаретів виконують так: картон з ескізом вітража, виконаний у кольорі в натуральну величину, підкладають під скло, прописують пензлем сірою олійною фарбою контури – вузькі смужки, що імітують "свинцеві жилки". Коли зображення висохне, фарбують окремі ділянки скла між жилками тампонами з тонкої бязі або батисту, наповненими ватою. Спочатку ділянку скла протирають тампоном з фарбою, а потім заторцюють поверхню до отримання однорідного кольору. "Свинцеві жилки" покривають насиченою сірою фарбою двічі.

Слід також відмітити, що колір у вітражах має особливе значення. Чудовий художник і педагог М.Кримов писав: "Колір з'являється в сполученнях, живописних співвідношеннях... Якщо живописні співвідношення неправильні, то найчистіші фарби можуть виглядати мазаниною" [3, с. 79].

Займатися виготовленням справжніх вітражів під силу тільки професійним художникам і художньо-виробничим майстерням. Проте в шкільному гуртку образотворчого мистецтва можна створити дуже цікаві вітражі з картону та звичайної кальки, паперового пергаменту або з обрізків синтетичної плівки.

Спочатку треба виконати ескіз, в якому визначити товщину темних контурних ліній, розміри і розташування колірних плям, а також їх яскравість. "У будь-якому творі, – говорив Гете, – великому чи малому, все до останніх дрібниць залежить від задуму" [4, с. 328]. При цьому треба враховувати особливу декоративну специфіку вітража, де темний контур грає дуже важливу роль і тому повинен бути виразним і в той же час простим, чітким, конструктивним.

Вітражами можна прикрасити частину вікон у квартирі або будинку. Середня естетична норма для вітража становить 5–10% поверхні кожного вікна, але у вітальні, ванній кімнаті такі оздоблення можуть займати і 100% поверхні вікна. Вітражі будуть доречні в ігровій кімнаті, бібліотеці або кабінеті. Кольорове світло за будь-якої, навіть дощової, похмурої погоди прикрасить інтер'єр, поєднуючись із звичайним денним світлом.

Обираючи орнаменти й малюнки для вітражів, слід враховувати особливості освітлення приміщення та його призначення.

Вітражем можна оформити й електричні світильники: ліхтарики над входом, люстри у вітальні, настільні лампи, нічники тощо.

**Висновки.** Мистецтво виготовлення вітража є одним із найскладніших, але дуже цікавих видів декоративно-прикладного та монументально-декоративного мистецтва, який можна освоїти та використовувати на практиці.

Сподіваємося, що стаття принесе користь не тільки вчителям образотворчого мистецтва й керівникам гуртків декоративно-прикладного мистецтва, а й розкриє технологічні таємниці та підкаже правильний шлях до оволодіння майстерністю виготовлення вітража самодіяльним художником й любителям образотворчого мистецтва.

(Див. третю сторінку обкладинки).

ЛІТЕРАТУРА

УДК 373:75

## СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОГО ЖИВОПИСУ

**Олена Лященко,**  
ст. учитель ДХШ (м. Конотоп)

*Запропонована розробка уроку для 4-го класу ДХШ містить багатий навчальний матеріал та оригінальну методику ознайомлення учнів зі стильовими особливостями китайського живопису.*

**Ключові слова:** стильові особливості, засоби виразності живопису.

**Мета.** Закріплення знань про види, жанри й засоби виразності образотворчого мистецтва, формування естетичного світосприйняття; уміння розрізнати й аналізувати твори світового мистецтва; ознайомлення з культурою, традиціями та мистецтвом Давнього Китаю, стильовими особливостями китайського живопису для створення творчої роботи; розвиток аналітичного, образного й просторового мислення, вміння абстрагувати форму та колір об'єктів, продумано використовувати домінуючі елементи та простору.

**СТР:** виконання творчої композиції "Хризантеми".

**Тип уроку.** Урок формування умінь і навичок.

**Обладнання.** Для учителя: репродукції китайського живопису за жанрами: пейзажний, анімалістичний, портретний, "квіти та птахи"; картки для проведення роботи в групах; квіти хризантеми; зразки робіт учнів; таблиця "Основні мазки та прийоми зображення хризантем"; CD-програвач, музика "Китайські сни". Для учнів: акварельний папір, туш, акварельні фарби, гуаш, пензлі.

**Методи роботи.** Теоретичні: вступна бесіда, розповідь, пояснення, інструктаж; інтерактивні: проблемне навчання, метод "Різнокольорові капелюшки", ре-

флексія "Сенкан"; наочні: сприймання творів мистецтва, їх спостереження та аналіз; практичні: виконання вправ, творча робота учнів.

**Форми роботи:** індивідуальна та групова.

**Словничок:**

**Гунбі** – стиль письма в китайському живопису, якому притаманні тонка графічна манера письма з прорисовкою дрібних деталей.

**Сеї** – стиль письма в китайському живопису, якому притаманна вільна манера письма великим пензлем; художники цього стилю намагаються передати не зовнішню схожість, а сутність зображуваного.

**Сувій** – особливий вид картини, який згортається в рулон та зберігається в елегантному футлярі.

**Каліграфія** – мистецтво красивого написання ієрогліфів ("орнамент, що розмовляє").

**Хід уроку**

**1. Організаційний момент.** Привітання з учнями; перевірка готовності до уроку.

**2. Актуалізація опорних знань.** Вступна бесіда.